

Dłaczego Rzeczypospolitej poprawek

herb wymaga

3 maja 2013

„Godłem Rzeczypospolitej Polskiej jest wizerunek orła białego w koronie w czerwonym polu” – głosi polska konstytucja, powodując irytację każdego heraldyka. „Ustawa o godle, barwach i hymnie...” jedynie pogarsza sytuację. Nasz herb państwowy potrzebuje wielu poprawek.

Na początek elementarz: każdy herb składa się z tarczy i przedstawionego na nim wizerunku (zwierzęcia, przedmiotu, figury itd.), czyli godła. „Wizerunek orła białego w koronie w czerwonym polu [tarczy]” nie jest więc godłem, lecz herbem i tak powinna go nazywać konstytucja. „Orzeł Biały” jest przy tym nazwą własną herbu i powinno się ją zapisywać od wielkich liter.

Na tym jednak problemy się nie kończą. Szczegóły dotyczące wyglądu herbu Rzeczypospolitej określa Ustawa o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej oraz o pieczęciach państwowych, z 1980 roku, ostatni raz aktualizowana w roku 2005. Stwierdza ona, iż „Godłem Rzeczypospolitej Polskiej jest wizerunek orła białego ze złotą koroną na głowie zwróconej w prawo, z rozwiniętymi skrzydłami, z dziobem i szponami złotymi, umieszczony w czerwonym polu tarczy”. Wzór herbu ustala załącznik.

Herb Rzeczypospolitej Polskiej według załącznika do „Ustawy o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej”.

TROCHĘ HISTORII

Ten znany wszystkim wzór herbu powstał w 1927 roku, a

zaprojektował go architekt i prof. Politechniki Warszawskiej Zygmunt Kamiński. Wprowadzono go rozporządzeniem Rady Ministrów 13 grudnia 1927 roku, a w uzasadnieniu stwierdzono, iż „wzór utworzony przez ustawę z 1919 roku nie odpowiada epoce i smakowi współczesnemu, za ciężki, za mało subtelny – toteż wywołał on powszechną krytykę oraz niezadowolenie. Godło nowo przedłożone, zaprojektowane przez prof. Zygmunta Kamińskiego, a technicznie opracowane przez Mennicę Państwową, zostało uznane przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego za najlepsze z dotąd opracowanych”. Z kolei sam autor nowego wzoru mówił: „Jako artysta miałem przed sobą bardzo trudny, a jednocześnie wdzięczny dylemat: ścisłość historyczna, heraldyczna i numizmatyczna, a – poziom artystyczny i te warunki, które mnie jako artystę komponującego dzieło zobowiązują przede wszystkim: godność i harmonia projektu. [...] Uważałem, że godło Polski należy wybrać z okresu największego rozkwitu, kiedy Biały Orzeł reprezentował wielkość mocarstwową Polski. Bez wahania wybrałem typ orła Jagiellonów. Zresztą kompozycyjnie był najwdzięczniejszy i najładniejszy.”

Niemal od razu po wprowadzenie tego wzoru pojawiły się głosy różnorodnej krytyki (często nieuzasadnionej), mimo to szybko się rozpowszechnił i był używany do końca istnienia II Rzeczypospolitej.

Po wojnie jedno było pewne: orzeł w herbie Polski Ludowej musiał być pozbawiony korony. Myślano też poważnie o opracowaniu wzoru, który stylistycznie nawiązywałby do czasów piastowskich. Ostatecznie, mimo przeprowadzenia konkursu na nowy projekt herbu, wykorzystano niemal niezmieniony rysunek Zygmunta Kamińskiego, pozbawiając, oczywiście orła korony (i zaburzając tym samym proporcje godła). Drobne jedynie zmiany wprowadzono też we wzorze ustalonym w 1980 roku. Warto dodać, że w 1952 roku wygląd polskiego herbu po raz pierwszy został usankcjonowany w konstytucji, w której pojawiło się feralne zdanie: „Godłem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej jest

wizerunek orła białego w czerwonym polu”.

Również rząd polski na uchodźstwie używał wzoru z 1927 roku, aczkolwiek 11 listopada 1956 roku zdecydowano się zmienić koronę orła na zamkniętą, z krzyżem wieńczącym kabłąk, co motywowano tradycją historyczną i heraldyczną oraz względami religijno-uczuciowymi.

Kolejna zmiana czekała polski herb na ostatnim posiedzeniu sejmu w 1989 roku. To wówczas zdecydowano się w pośpiechu zmienić obowiązującą jeszcze konstytucję PRL, by przywrócić państwu polskiemu tradycyjną nazwę i herb z orłem w koronie. Cytowane wyżej zdanie o godle Rzeczypospolitej przyjęło postać przywołaną na początku artykułu. Powrócono do wzoru z 1927 roku, w którym zmodyfikowano jedynie nieznacznie kształt tarczy oraz zakończeń przepaski na skrzydłach orła.

KORONA Z KRZYŻEM CZY BEZ?

Największe kontrowersje dotyczące wyglądu polskiego herbu państwowego wywołuje kwestia korony na głowie orła. O ile niewiele osób chciałoby widzieć orła bez korony (choć warto podkreślić, że jej usunięcie nie jest pomysłem komunistycznym, lecz już w XIX wieku było wyrazem poglądów republikańskich i demokratycznych), o tyle gorące emocje budzi niekiedy sprawa ewentualnego umieszczenia na tej koronie krzyża jako symbolu religijnego. Dziś niemrawy spór na ten temat wpisuje się w dyskusje na temat laicyzacji oraz neutralności wyznaniowej i świeckości państwa. Rozpatrywanie jednak tej kwestii z takiej perspektywy jest błędne, należy bowiem mówić nie tyle o koronie z krzyżem lub bez, lecz o koronie zamkniętej lub otwartej, a jej wyboru dokonać w oparciu o argumenty historyczno-heraldyczne i z uwzględnieniem symboliki stojącej za danym typem korony.

Na oficjalnych wizerunkach Orła Białego korona otwarta była obecna od początku jego funkcjonowania jako herbu państwa polskiego i dominowała aż do końca XVII. Mimo to już w czasach

Jana Olbrachta korona zamknięta zaczęła wieńczyć tarczę herbu złożonego Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego (Pogoń), natomiast począwszy od okresu rządów Zygmunta Starego pojawiała się również nad tarczą samodzielnego herbu Orzeł Biały (przy czym orzeł w godle nadal miał koronę otwartą). Królowie z dynastii saskiej używali już natomiast herbu, w którym orzeł nosił na głowie koronę zamkniętą i tak było już do końca istnienia Rzeczypospolitej. Tradycja heraldyczna przemawia zatem za koroną zamkniętą.

Herb Rzeczypospolitej Obojga Narodów z koroną zamkniętą nad tarczą, grafika z 1573 roku (Discours sur l'histoire des Polognois, par lequel on peult cognostre l'origine, situation, fertilité moeurs, loix, coustumes, devotion & modestie des habitans du Royaume de Pologne...).

Jakie znaczenie symboliczne ma korona zamknięta? W średniowieczu przysługiwała ona w heraldyce jedynie cesarzowi, królowie używali zaś koron otwartych. Z czasem jednak wykształciło się przekonanie, że król jest cesarzem we własnym kraju, to znaczy sprawuje w nim władzę w pełni suwerennie i nie ma nad sobą zwierzchników. Znalazło to odzwierciedlenie w heraldyce państw i rodów dynastycznych. Korona zamknięta była zatem symbolem niezawisłości, co wyrażała poprzez zwieńczenie jej pałaków krzyżem – oznaczało to, że król ma nad sobą już tylko Boga. Symbol religijny wykorzystano zatem do wyrażenia treści świeckiej, politycznej, wydaje się więc, że obecność krzyża na koronie nie powinna budzić oporów nawet najbardziej zaciętych zwolenników świeckości państwa.

Nawiasem mówiąc, gdyby jednak zdecydować się na koronę otwartą, ją również należałoby poprawić, brakuje w niej bowiem prześwitów między kwiatonami.

KOMPOZYCJA, CIENIOWANIE I INNE

Zasady sztuki heraldycznej mówią, iż herb winien być skonstruowany za pomocą kolorowych płaszczyzn oraz linii,

wizerunek winien być zatem płaski, nie zaś „trójwymiarowy”. Zygmunt Kamiński – kierując się zapewne względami artystycznymi – zdecydował się na wyraźne cieniowanie konturów orła, łamiąc tym samym tę podstawową regułę. Chcąc zatem mieć herb poprawny pod względem heraldycznym, należałoby dokonać w tym względzie dość znaczącej poprawki.

Innym problemem jest fakt, iż godło, które można wpisać w koło, zostało umieszczone w prostokątnej tarczy. Jest to rozwiązanie wadliwe ze względów czysto estetycznych oraz sprzeczne z intencjami Zygmunta Kamińskiego, który opracował w 1927 roku wzór orła wpisanego w okrąg, który miał znaleźć się (i znalazł) na pieczęci państwowej Rzeczypospolitej oraz osobny wzór mający znaleźć się w tarczy herbowej. Niestety, z tego drugiego projektu zrezygnowano, co doprowadziło jednocześnie do złamania kolejnej zasady heraldycznej, według której godło powinno w jak największym stopniu wypełniać tarczę, a skrzydła i łapy winny znajdować się przy jej krawędzi.

Oficjalny wzór pieczęci państwowej Rzeczypospolitej Polskiej z 1927 roku.

Idąc dalej, nie sposób nie zauważyć niespójności stylistycznej obecnej wersji polskiego herbu. Podczas gdy orzeł wzorowany jest na przedstawieniach szesnastowiecznych, renesansowych, jego korona nawiązuje do gotyckich, zaś tarcza ma kształt dziewiętnastowieczny.

Heraldycy zwracają uwagę jeszcze na dwa kolejne błędy. Po pierwsze, złote winny być nie tylko szpony i dziób orła, ale także jego nogi (aż do miejsca, gdzie zaczynają się pióra) oraz przepaska na skrzydłach. Dodatkowo przepaska ta winna być zwieńczona nie pięciopromienną gwiazdą, czy też rozetą, ale trójliściem. Bynajmniej nie dlatego, że gwiazda jest symbolem komunistycznym czy też masońskim, jak podnosili niektórzy (jest też przecież m.in. symbolem maryjnym), ale ze względu na

tradycję heraldyczną, bowiem przepaska zakończona była zawsze właśnie trójliściem.

PODSUMOWANIE

Niestety, po zmianie ustroju nie wykorzystano okazji, aby przy okazji przywracania Orłu Białemu korony opracować nowy wzór herbu, który pozbawiony byłby wymienionych wyżej wad. Również później, mimo postulatów zgłaszanych m.in. przez Polskie Towarzystwo Heraldyczne, nie udało się doprowadzić do przeprojektowania najważniejszego polskiego znaku państwowego. W 1995 roku, z okazji 700-lecia herbu Orzeł Biały, Przemysław Mrozowski pisał, iż „ostatnie lata nie przyniosły [...] ciekawych propozycji nowoczesnej stylizacji Orła Białego także w sferze pozaurzędowej. Czyżby upadek współczesnej sztuki heraldycznej był ostateczny?”. Miejmy nadzieję, że nie, a wyrazem tego będzie poprawienie polskiego herbu.

Autor: Roman Sidorski

Źródło: Histmag.org

Licencja: [CC BY-SA 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/)

BIBLIOGRAFIA

1. Dudziński Paweł, Alfabet heraldyczny, Diogenes–Świat Książki, Warszawa 1997.
2. Jaworska Aleksandra, Orzeł Biały. Herb państwa polskiego, DiG, Warszawa 2003.
3. Taż, Insygnia w herbie Orzeł Biały (koniec XIII–XVIII w.), [w:] Orzeł Biały. Herb państwa polskiego, Materiały sesji naukowej w dniach 27–28 czerwca 1995 roku na Zamku Królewskim w Warszawie, pod redakcją Stefana Kuczyńskiego, DiG, Warszawa 1996, s. 73– 84.
4. Kuczyński Stefan K., Znaki Polski i Polaków, [w:] Znaki państwa polskiego. Herb, Barwy, Hymn. Katalog wystawy, Muzeum Niepodległości w Warszawie, Warszawa 2004, s. 5–23.

5. Tenże, Treści i funkcje Orła Białego, [w:] Orzeł Biały – 700 lat herbu państwa polskiego, 26 czerwca – 15 października 1995, Zamek Królewski w Warszawie–Polskie Towarzystwo Heraldyczne, Warszawa 1995, s. 33–42.
6. Mrozowski Przemysław, O stylizacji Orła Białego w sztuce polskiej, [w:] Orzeł Biały – 700 lat herbu..., s. 43– 53.
7. Pudłowski Leszek, Z najnowszych dziejów Orła Białego, [w:] Orzeł Biały. Herb państwa polskiego , Materiały z sesji naukowej..., s. 267–295.
8. Znamierowski Alfred, Elementy herbu polskiego 1925–1995, [w:] Orzeł Biały. Herb państwa polskiego , Materiały z sesji naukowej..., s. 85–94.
9. Tenże, Insygnia, symbole i herby polskie. Kompendium, Świat Książki, Warszawa 2003.